

BALOGH EDGÁR

Körkép a romániai magyar irodalomról

Egy irodalmi lexikon szerkesztőjének számolnia kell azzal, hogy ilyen mű nemcsak a szerzők életrajzi adatainak és könyvészetének felsorolásából áll, hanem — teljességre törekedve — az írói egyéniségek bizonyos jegyek szerint való csoportjait is megállapítani igyekszik, vagyis olyan összefüggésekre tér ki, amelyek az egyes alkotókat és alkotásokat a társadalmi és szellemi élet áramlásaiba, ellentéteibe, közös hatékonyságuk eredményeibe helyezik. Bizonyos alakzatokról van szó, amelyek többet adnak magukból, mint amennyi egyszerű összegük, felemelve a bennük szereplő tényezők értékét. Alakzatokról, amelyek segítségével irodalomtörténeti beosztást és áttekintést szerezhet az olvasó. Az ábécé nemzetközileg elfogadott hangzó-sorában, tehát magával az anyaggal semmiféle kapcsolatban nem levő s így véletlenszerű láncolatban ezek szerint nemcsak személyi címszavak követik egymást, hanem gyűjtő, fogalmi, helytörténeti, intézménytörténeti és sajtótörténeti címszavak is, s ezek adnak alkalmat együttesek, iskolák, nemzedéki összeállások, helyhez, lapokhoz, eseményekhez fűződő sajátos egyezések kidomborítására.

Már az a tény, hogy a romániai magyar szellemi életben a 94 éves Kós Károly együtt szerepelt a hét évtizeddel fiatalabb Szőcs Gézával, élesen figyelmeztet irodalmunk egyidejű sokrétűségére. Öregek és fiatalok egymásmellettisége több mint élettani esetlegesség, hiszen utal különféle régibb és újabb eszmealakzatok, írói tömörülések, irányzatok ütközésére vagy egybefonódására, mindenesetre egyazon korbeli létezésére. Régi és új osztályozások keverednek egymásba, ismernünk kell tehát mindazokat a különvalóságukban megragadható csoportosulásokat, amelyek maradványként, teljességükben avagy éppen keletkezésük jeleivel az ábécérendben futó írói névsor elemeit számunkra bizonyos történeti egymásutánba, párhuzamba, esetleg szembenállásba helyezik, és szerepükben magyarázzák, műveik saját értékét közösségi viszonyulásban mérlegelve.

*

Az öreg Kós Károly tudvalevőleg annak a transzilvánizmusnak a mestere, amellyel Gaál Gábor annak idején a tiszta osztályvonal valósággleplező és valóságmegmászó irodalmi irányzatát állította szembe, az ifjú Szőcs Géza pedig egy még meghatározatlan, talán a Második Forrás-nemzedéket követő, belső végtelenre nyitó jövőbeli költőtábor előfutára. A két kor és irodalmi hovatartozás közt él és hal, lobog és áttűnik, feszül és enged közel hat évtized romániai magyar irodalmának minden alakzata. Mert nemcsak a máig élők képviselik akár az *Erdélyi Helikon*, akár a *Korunk* (a Gaál Gábor-féle első folyam) ellentmondásos, majd a népi demokráciában egybeötvöződő hagyományait, hanem — irodalomtörténetészeink és könyvkiadóink jóvoltából — a két világháború közt vagy a nagy történelmi fordulat első szakaszában termett művek újraelemzése és újrakiadása is. A most pergő esz-

A romániai A HÉT 1978-as évkönyvéből.

tendők egyik jellemzője különben az emlékirodalom, az eltávozott Kemény János, Szentimrei Jenő, Bartalis János, Nagy István, Szemlér Ferenc, vagy a szellemi életünkben ma is szerepet játszó Kacsó Sándor, Bányai László visszatekintő tükrében, Kovács István, Veress Pál, Zimán József munkásságában máig közvetítve valóság- és kifejezésmozzanatok örökségét. Ugyanekkor azonban az irodalmi termés új szakaszai, alakzatai, vonulatai, már a mából indult, mára ébredt nemzedékek művészi alkotásai uralkodnak a sajtóban s a köztereken, kiváltva a még utánuk következők egyre világosabban jelentkező újabb jelenségeit.

A romániai magyar irodalom 1945–70-es negyed évszázadát értelmező „Kántor—Láng” — Kántor Lajos és Láng Gusztáv munkája — tudatosította először minden viták felett a második világháború és a forradalmi átalakulás után felserdült írói raj csoportalakzatát: a Forrás-nemzedéket. Bár a gondolati líra szép meghatározását már Székely János Dózsa és Bolyait idéző szellemi hősiességvállalása megkapja ebben a rendszerezésben, az új költészet teljes felszabadulása minden szűkebb tartalmi és formai kötés alól s egy teljes világkép korszerű embersége Lászlóffy Aladár végtelen képzettársításokat sűrítő, minden ellentétet magába oldó költészetében jut teljes érvényre. Párként emelkedik melléje Szilágyi Domokos: mindketten nemcsak az emberségbenlét eszméi öntörvényét teremtik meg, hanem műveltség-eszményükkel új magaslatra emelik a klaszikusokká vált helikonisták régi rangját. S bár a Forrás-nyitó Veress Zoltán prózája a régi Korunk-beli valóságirodalom újszerű folytatása, novellában és regényben hamar túlnő ez a Forrás-képlet is a hétköznapi Nagy Istvánnal még puritán, Asztalos Istvánnál fájdalmasan kedélyes egyhangúságán, s felvillantja az álomvilág csodáját, a gondolatfüggvények pazarságát is a hűségesen feltárt valóság teljesebbé váló igazában. Bálint Tibortól már nem áll távol a groteszk, sőt a sci-fi sem, nagy regénye azonban már a szülőváros mindennapos életének és alakjainak elválaszthatatlanul valós és gondolati körképe.

Az első beért külön-felvirágzást követi az egyelőre másodiknak címzett Forrás-nemzedék. Az 1967-es *Vitorla-ének* antológiájába foglalt új költői rajzás s a Huszonnyolcából azóta kinőtt Farkas Árpád, Kenéz Ferenc, Király László, Magyar Lajos, Vásárhelyi Géza feljutása a közös pályáiv tetőpontjára, beleértve a képbe kívülük Palocsay Zsigmond különös különűjtát, éppen olyan méltó folytatás, mint a prózában Szilágyi István magas táj- és népfelmutatása a lélek kaptatóin és buktatóin. Egyébként: műfaji határ aligha vonható legalábbis nem mereven, hiszen a sors baljós kerengőin tépelődő lélektani regénnyel közben Lászlóffy Aladár vagy Király László sem maradt adós. Neveket emelünk ki, mint egész sereglések jelképhordóit, mert éppen ezek a nevek adnak már mértéket kortársaik megítélésére.

Hát a még nevetlen vagy szerényen — mint kiderült, túl korán — középsőnek titulált, tehát az utódaihoz viszonyított írónemzedék? Van-e, lesz-e összefoglaló lexikoni címszava, irodalomtörténeti beosztása?

Sok kérdés vetődik itt fel. Tény, hogy az 1944-es határozattal nálunk nem légtüres teret talált, nem fehér folt irodalmunkban. Itt volt — személyesen is, írásaival is — Bánffy Miklós és Szilágyi András, Molter Károly és Kovács György, Tompa László és Méliusz József, tehát a liberális helikonisták és a Gaál-féle marxista Korunk új világra nyitott gárdája, s itt volt közül a Termés-csoport is Szabédi László, Horváth István, Kiss Jenő népiségével. A *Világosság*, amely az első hónapokban mint napilap befogadta őket, legfiatalabb szerkesztőjeül Sütő Andrást ültette íróasztal mellé. A továbbbélő népfront terebélyesedik ki, vonz új írónemzedéket az *Utunk* köré, forrja ki magát egy forradalmi hőskor élcsapatává, s tisztul ellentétekre előbb a polgári-lemaradó és a forradalmi proletár, majd a szocialistákon belül egy szabványra előírt, szűkkeblű irodalomszemlélet túlzása és a tapogatózó új valóságsszemlélet következtetlenségekre és erkölcsi ütközésekre riadó lelkiismerete között. Az itt, akkor indulókra még nincs gyűjtőfogalmunk, de ebből a máig tisztázatlan ködjátékból — ahol magát Gaál Gábot hurcolják meg, s írókat sújt egy messziről ágazó túrelmetlenség — annál értékelendőbbben emelkednek ki olyan pályák, mint amilyen a Kányádi Sándoré, Bodor Pálé, Bajor Andoré, Huszár Sán-

doré, Szabó Gyuláé, Fodor Sándoré, vagy éppen előrelendítő változataival a legjelképebben s mára világirodalmi jelenséggé váltan a Sütő Andrásé.

Avagy talán szerkesztőségek szerint csoportosítunk? Az *Erdélyi Helikon* és a *Korunk* a húszas-harmincas években jelenthetett még többé-kevésbé elhatárolható és szembesítő alakzatot, a szocializmus összetett-egységes rendszerében azonban a két írószövetségi lap, az *Utunk* és az *Igaz Szó*, vagy a később indult *Korunk*, *A Hét* és a *Művelődés* ilyen ellentétes viszonyulást nem ismer, mint ahogyan a főszerkesztők — Létay Lajos, Hajdú Győző, Gáll Ernő, Huszár Sándor, Kovács János — sem lobogtatnak más-más zászlót. A lapok elvi egysége időbeli, tárgyköri és terjedelmi, esetleg műfaji különbségeket ellenére is töretlen. A munkatársak sokszor azonosak, a szerkesztők egymás lapjába is dolgoznak, az irodalmi bírálókat vagy a fel-felcsapó s hamar elenyésző vita művelői sem egylapbeliek, hanem többnyire közös-azonosak. Az irodalmi élet intézményeiben még csak nemzedéki elszigetelődésekkel sem találkozunk, az ifjúsági lapok (*Echinox*, *Ifjúmunkás*) szerzői gáttalanul feltűnnek a folyóiratok, sőt a napilapok hasábjain.

Láng Gusztáv gondolatvázlata a romániai magyar líra jelenlegi állapotáról a 77-es *Utunk*-évkönyvben egyenesen a nemzedékek kézfogásáról beszél, s szabatosan megkülönböztetve immár három történelmileg meghatározott és többé-kevésbé egyidejű nemzedék irányzatát, mégis ezek sajátos útjának közös célba torkolló távlatát mutatja ki, bizonyosságul annak, hogy a szétágazó nemzedéki törekvések „nemzedékfölötti” irodalomtörténeti törvényszerűségeket fejeznek ki. A hagyományos erdélyi betájékolódás, a vele szakító modernista első Forrás-nemzedék, majd a hagyomány és modernség közös igényének „mint korparancsnak a felismeréséhez” ért második Forrás-rajzás egyetemessége így él ma egymás mellett, s ez a jelenség bizonyára nem szorítkozik csupán a költészet műfajaira.

Az irodalomkritikusok nevében szólva különben Marosi Péter egy *Utunk*-vezércikkében megfordítja a képet, s míg a szerzők egymásmellettségét méltányolja, egyben felrója a vélemények szembesítésének hiányait — „nem az eszmecsere kedvéért, önmagáért; hanem az olvasónak az irodalmi élet eleven áramköreibe való bekapcsolásáért; az írásművészet társadalmi szerepének, emberformáló hatásának az állandó serkentéséért.” 1977 nyarán tehát kissé sok már a csönd, a kézfogás, s felröppen az óhaj újabb — tisztító — szellemi összecsapások után.

Egy pillanatra se feledjük azonban, hogy a mai kézfogás vagy megegyezés, vagy kölcsönös kiegészülés nem elvtelen, nem véletlenszerű, hanem éppenséggel viták eredménye. A rengéseknek-zajlásoknak nem is egy góca volt, tartalmi és formai ellenvélemények ütköztek egyaránt. A magyar irodalomban már nemegyszer kitört kozmopolitavita (gondoljunk Arany és Reviczky, nálunk Kós és Gaál ellentétpárjára) egy időben nálunk is kísértett, a készülő nagy lexikon akár „Gyökérvita” gyűjtőcímszövekként is elkönnyelheti. Ha eltekintünk a különben már elült szenvedélyektől és felszívódó félreértésektől, lényege a honiség és az európaiság vagy nagyvilágiség viszonyának kétoldali értelmezése volt. Egyfelől az a gond, hogy egy nemzetiség ragaszkodását honához, történelméhez, közösségi fejlődéséhez bármily elidegenedéstől megvédje; másfelől az a szándék, hogy a vidékbesüllyedés, a múltbarévedés beszűküléseiből új egyetemességre ébresszen. Utólag tulajdonképpen nagyon is egészségesnek érezhetjük mindkét fél aggályát, s üdvözlőnk kell a közös nevezőre jutást: egyrészt a teljes emberségre nyitó új irányulás kifejezőinek visszatalálását az „itt és most” valóságához, másrészt a „gyökeres” eredetiséghez ragaszkodók korszerűség-igényének megnövekedését a teljes emberséggel. Ragaszkodni is kellett, szakítani is kellett, s a közös eredmény vált létkérdésünkké. Példa elég van: legyen az a feltörés a mezőségi népeletmélységből Kálvin és Szervét legmagasabb eszmény-ütközéséig, vagy az abszurdoid elvont játékaik után Dávid Ferenc és Apáczai Csere János velőnkig ismétlődő sorskérdése.

Belejátszott ebbe a lényegbeli vitába és egyezésbe népiség és várososság, való-ságrajz és neoavantgardizmus, tájszeretet és modernizmus, népszolgálat és elitképzés többé-kevésbé álproblémának minősült ellentéte is, de végeredményben mi sem

ártott, mert bakalódásokon-ütközéseken innen és túl nemcsak a Forrás-nemzedék tette meg a maga nagy útját az irodalomtörténeti szakasznyitáig, hanem ama közbülsőként emlegetett tábor is átmentette magát személyi kitűnőségeivel a nemzedékileg jelentkező eszmei válságon. Az utánunk következő Második Forrás-nemzedék szintézisalakzata az összes vitákban ugyancsak kardoskodó Láng Gusztáv szerint is egy meghódított egyetemesség emelkedettségével vállalhatta a helyi színeket: „így lett az ő táj- és folklórkultuszuk nem tagadása, hanem szerves kiegészítője líránk modernségének”. A megszerzett tapasztalat alapján ítéli meg derűlátóan irodalomtörténészünk ama harmadik nemzedékraj egyelőre valószerűtlen világteremtését is, amikor előrejelzi, hogy Szócs Géza kísérletezéseiben ugyancsak „a józanodás szagátja... a mítoszok ködfüggönyét”.

Egy bizonyos: a romániai magyar irodalom mai gazdagsága félreérthetetlenül bizonyítja a román néppel együttélő egy és háromnegyed milliónyi magyar nemzetiség magát újratermelő képességét, igazolva a jövő számára is a közös haladást és megmaradást. Ha csak a nemzetiség létfolytonosságának legsajátosabb jegyét, a nyelvet tekintjük: Benedek Elek, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Tamási Áron dús magyar kifejezésmódja nemhogy halványodott volna, hanem évszázados örökségből, népnyelvből és rugalmas korszerűségből felhatványozódott szépségben és sokrétű értelmezésben, érzéki sejtetésben és bővülő fogalomalkotásban egyaránt. A magyar anyanyelvnek ez a tűzlángszerű irodalmi kitörése kitűnő alap bármely szakszókincs elsajátításához a magyar tudományfejlesztés és népművelés javára, s egyben valós biztosíték a román irodalom magyar nyelvű visszaadása vagy bármely más műfordítói szerep számára a néptestvériség összekötő szolgálatában.

Nem véletlen, hogy irodalmunkkal együtt lendült fel a nyelvtudomány honi magyar ápolása, sőt eredeti fejlesztése, gondoljunk csak a népnyelvkutatás mesterének, Szabó T. Attilának sorozatként megindult *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárára*. Bár az irodalomközpontúság körül lezajlott vita óta általában nem vagyunk csak-szépirodalom pártiak, az is kétségtelen, hogy az irodalmi s a vele kapcsolatos nyelvészeti előtörés új s újabb értékei átsugárzanak minden tudományágra, úgyhogy akár humán, akár reál ágazatokról van szó, vagy éppenséggel a műszaki alkalmazások tudományosságáról, értelmiségi rétegeink és dolgozó tömegeink egyaránt túl tudják lépni az ösztönösség fokát, és eljuthatnak a nyelvhasználat teljesebb tudatosságáig. Mindezek az összefüggések teszik természetessé ama törekvésünket, hogy a készülő Romániai Magyar Irodalmi Lexikont — a szépirodalom hangsúlyos elsődlegessége mellett — egyben a honi magyar írásbeliség teljes hangsorára méretezzük. Folyóirataink és könyvkiadóink hovatovább erre a teljes körléptekre rendezkednek be, a néprajztól és történelemtől az élettanig és kibernetikáig követelve és szolgáltatva a nyelvi érthetőséget, a közlés és fordítás korszerű tökélyét.

Mindennek a szocialista emelkedéssel és tudomány-műszaki forradalommal együttjáró honi magyar gondolati és művelődési kibontakozásnak tér- és időfüggvényben megadott megvalósulási kerete a már Gaál Gábor szótárában megfogalmazott románianság, vagyis a román néppel közös felemelkedés, de éppen az ország pártos nemzetközisége s nem utolsósorban egy nemzetiség adott összekötő szerepe folytán is a közös hazai kiforrás kölcsönhatásban van szélesebb környezetével. Mind a Balkánon és a Duna-völgyén, mind a nagy összefüggéseiben már kelet-európai terepen százados kiszolgáltatottság után olyan történelmi lemaradást hoz be a gyorsult mai fejlődés, amely már a múltban is szükségképpen újra meg újra a népi érdekek vállalására készítette az írókat: ebben a vállalásban számos nyugati hatás áthasonult, új jelleget kapott, igenleges szerephez jutott. Gondoljunk csak Adyra, aki a nyugati kapitalista-imperialista haszonélvező világ szellemi körülményei közt magányba, hullás-romlásba menekülő írók szimbolizmusát az ellenállás, a harc, a jobb jövőhöz jutás érdekében tudta a maga eredeti módján fejleszteni. Ugyanilyen példa a nyugati válságjelenségeként jelentkező sokféle avantgardizmus átcsapása keleten a népporradalmiság kifejezőjévé. Ezt a tisztázódási folyamatot és tartalmi át-lényegülést, az avantgarde irányzatok haladó elemeinek túlsúlyba jutását a mi

Európa-felünkön s különlegesen a romániai magyar irodalmi fejlődésben Sóni Pál mutatja ki meggyőzően, amikor Méliusz József költészetét elemezve — s magát a költőt idézve — „a Rendre törekvésben zajló belső változás szimultán kifejeződi” gyanánt értékeli a nyugati avantgarde-sugárzásban fogant új hazai magyar lírát. S „a gyökerek körül” utazva Kántor Lajos is utal erre a kelet-európai színváltásra, amikor Tamási Áronról megírja: „ő teremtette meg életművével a legpartikulárisabban népit, s bizonyára ő az, aki nálunk, Erdélyben a legmesszebbre jutott az avantgarde eredményeinek értékesítésében, alkotó, egyéni továbbvitelében”.

Nos hát, az újszerűségek begyökerezése az evilágiságba, az egyéni elmélyülés rátalálása a nagyközösségre, a valósághoz — a mi különleges valóságunkhoz — való mindenkori visszatérés erkölcsének áttörése a kísérleteken hozta létre éppen úgy, a nem dogmatikus értelmében igazi szocialista realizmus hazai magyar irodalmi eredményeit, mint a Forrás-nemzedékek egyetemességének történelmi lerögződését a maiban és hazaiban. Korunk feszültségei, valóságunk ellentmondásai irodalmunkban nem az egyénbegubózás kódéba sűrűlnek, hanem újra meg újra a mindennapi emberek — a nép, a tömegek — nagy és örök harmóniaigényében összegeződnek, akár a legbonyolultabb logikai-fogalmi kapcsolatok gondolatjátékán át. Íróink előtt minden társasvonulaton és művészi ágazatban egyaránt, nemzedéki különbség nélkül, történelmi feladatként tudatosul e táj, e sors, e fejlődésszakasz emberségkövetelménye. Irodalmunk a maga őszinteségével erkölcsi tett.

Nem mindig és nem mindenki előtt világos a valóságélményt, mint az irodalom „itt és most”-magatartásának forrásvidéke, pedig tudhatnók, hogy a valamikor elvárt rózsaszínt elosztató, a dolgokat élesebb fényekbe helyező riportnak újra megnőtt a szerepe. Beke György már egész iskolát teremtett, s maga is át- meg átlépi a tényközlés és az irodalmi képsík határait, a Forrás-nemzedékek pedig — egy Gálfalvi György, egy Tar Károly vagy Cseke Péter (akárcsak a televíziós film-reporter Csépi Sándor vagy Csáky Zoltán) — őszintén belevilágítanak mindabba, ami a köznapok tér- és időkényszerével a gondolkodás felsőbb fokain is művészi alakzatokat és alkotásokat határoz meg. Ahogyan a Gusti-féle román monografikus iskola valóságsszemléletével egyidejű magyar szociográfiai irodalom is szellemi mozgalmakat ihletett meg a harmincas években, úgy indul legújabb nemzedékeinkben a hű társadalomrajz és a valóságot kifejező vagy arra válaszoló szépirodalom áramköre, s nem az írókon múlik, ha rövidzárlatok támadnak közben. A mi változó valóságunkból lépett már elő Papp Ferenc Csomája, Szász János vitatkozó ifjú házaspárja, Tibor és Kati, Kiss János egész falunépe, Huszár Sándor színpadi riportjának székely leánya s még annyi meg annyi élő mindennapi hős, egészen a Források emberábrázolásáig, Pusztai János hamisítatlan munkásalakjaiig. Györffy Kálmánban a három Forrás-nemzedék kortárs kritikusa, Mózes Attila is megfigyeli „a jelen valós problémáihoz való fokozottabb kötődés”-t. De ha groteszk, ha abszurdoid is az ábrázolás (megint jelképes neveket sorolhatnánk Vári Attilától Bodor Ádámgig), az olvasó valóságismerete rögtön kiérzi, átéli a mondandók bensőséges igazát, Kocsis István szembesítései pedig a nyers, annyiszor torz valóság s az emberséges magatartás között, ha olykor történelmi mezben is, mindennapjaink tiszta erkölcsi követelményeire ébresztenek. Íróink kitörése a szokványossá vált táji kötöttségekből az egyetemes világkép meghódításán át közéletünk adott keretéhez ível vissza, s ez a tünemény — akár más helyzetben már Szentimrei Jenő bátor jelszava: „sablón helyett csillag” — ma is közönséget vezérel új önismeretre, átminősítve, megújítva, a maiság szükségletére szabva az érthetőség sokáig lemaradt gyakorlatát.

Szorosan irodalmi életünkhöz tartozik már a Babeş—Bolyai Tudományegyetem filozófia szakos hallgatóinak Diotima-köréből kirajzott ifjú bölcsészeknek a Forrás-nemzedékekhez kapcsolódó, s hovatovább országos érdeklődést és vitát kiváltó felépése. Nemcsak azért, mert jellegzetes határműfajként a szépirodalomba is beillő filozófiai esszé művelik, amikor is maga a bölcséleti szecesszió mestere, Bretter György részesült irodalmi elismerésben. Szépirodalmunk légkörébe tartozik ez az alakzat, sokkal inkább azért, mert a líra, próza és dráma mai gondolati szakaszán

magának a gondolkodásnak a korszerű módszertana nyilvánvalóan elmaradhatatlan irodalomtudományi követelmény. Bár itt még a kiforrásnál tartunk, magának az újszerűségnek a meghódítási folyamata elején vagy közepén, s a közlések sem érték még el a szűk szakmaiságon túlemelkedő s a szépirodalom terén már kialakult új érthetőséget, a viták során végbemenő tisztulási folyamat egyre sűrűbb jelei a romániai magyar szellemi élet új magaslatait ígéri.

Ágoston Vilmos megújítja a Fábry-örökséget, Molnár Gusztáv pedig hovatovább áthatolva egy spekulatív filozofálás antidemokratizmusán, felismeri, hogy Kelet-Európa társadalmi gyakorlatának és az ezzel szorosan összefüggő kultúráknak az elméleti igényű értelmezéséhez szükség van a sajátosságokat megragadni hivatott elméleti modellekre. Kafka és Dosztojevszkij — a magányátélés és a közösségi hit — sarkításával is kitettség, hogy Molnár Gusztávnak útja van az elvontságokból a teljes demitizálás és ezzel az új valóságismeret és közösségi helytállás felelőssége felé. Ez a bizakodás az, ami különben Gáll Ernőt az új filozófiai csoportosulás elismerésére és értékelésére készíti, nem rejtve véka alá intelmét sem, amellyel fiatal kutatóinkat nemcsak a — részünkről is nehezményezett — kisszerű helyi kérdésekben való elmerüléstől, hanem „a parttalan általánosságban történő felszívódástól” is óvja. Miután társaival, Mikó Imrével, Benkő Samuval, Rácz Győzővel, Nagy Györggyel együtt a korszerű nemzetiségi önismeret gondolatai szféráját számos tanulmányában már megnyitotta, Gáll Ernőnek valóban le lehet szögeznie: „Az emberiség egyetemes érdekei és céljai nem antagonizálhatók a népek, nemzetek és nemzetiségek érdekeivel, céljaival. A világ mai képe mind az egyetemesség erősödését munkáló, mind a saját azonosságok tudatosodását elősegítő tendenciák érvényesülését mutatja.”

*

Szerzőket soroltunk fel, önkényes kapásból, jelképesen, s értelmeztünk alakzatokat (csoportosulásokat, vonulatokat, irányzatokat, intézményeket és nemzedékeket), amelyek az egyes személyiségeket árnyaltabban, elemezhetőbben és értékelhetőbben jelenítik meg, bár valójában majd csak a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon gyűjtő címszávaiban nyernek teljesebb képet.

KORNIDESZ MIHÁLY

Szirmai István emlékezete

A jó közösség a legfőbb biztosíték rá, hogy legyenek, akik mindig szívükön viselik majd a szép és mindannyiunk javát szolgáló hagyományt, ami nem mehet veszendőbe, nem merülhet feledésbe. József Attila költői szavaival: „Ahogy e földön marad, mit elejtek, / ha én nem, te megleszed.” Ilyen hagyományt jelent számunkra Szirmai István, a kommunista forradalmár, a közíró és politikus munkássága is.

Számomra egy kissé nehéz a múlt felidézése. Hiszen a személyes ismeretségből fakadó mozzanatokat, emlékeket el kell választanom életének általánosítható tanulságaitól. A művész is hasonlóképp állhatott szemben feladatával, amikor Szirmai elvtárs domborművét megalkotta. Személyes véleményét kellett egy egész kor — megint József Attilával szólva: „a proletár utókor” — véleményeként megfogalmaznia.

A szegedi Szirmai István Általános Iskola falán elhelyezett dombormű (Fritz Mihály alkotása) avatásán elhangzott beszédből.